

Találkozások a választott néppel

Amikor a királyi Romániát Gellért Sándor barátommal, 1939. március 6-án illegálisan elhagytam, akkor a még Magyarországhoz tartozó felső-magyarországi részeken, Tiszaújlaknál, a rutének földjén vonaton találkoztam öreg és fiatal galíciai ortodox zsidókkal. Hitler seregei már feltartóztathatatlanul, világháborús lendülettel vonultak kelet felé. E népnek hányatott történelme folyamán kifinomult a veszélytudata: mindentől, ami nem zsidó, idegenkedtek és féltek. Nem is ok nélkül. Az antiszemitizmus megmérgezte a félrevezethetőket. Így érthető, hogy mi is, két fiatal diák, gyanúsak voltunk számukra. Beszélgetésre bírtuk őket. Szavaink hangsúlyából, rejtett melódiájából – mert ilyenek a szavak – megéreztek barátságunkat. Mikor pedig tőlünk Ábrahám, Jákob és Izsák Istenéről, Mózesről és a prófétákról hallottak, egészen felengedett a szívük. Az egyik őszszakállú búcsúzaskor felállt, két kezét a fejemre tette, és megáldott; olyasfélét mondott, hogy Isten áldott embere vagyok és leszek, családomban és szolgálatomban. A zsi-

dók komolyan veszik az áldást, amit adnak, Isten is komolyan veszi, amit mondanak. Nem tudom: gázkamra vagy más lett ennek az öregnek a sorsa, de azt tudom: áldása áldás lett számomra, már akkor, amikor még nem ismertem olyan közelről azt, akit egy zsidó asszony hordozott méhében.

Hátulról láthattam meg ebben az Istennek az arcát, aki már akkor keresett, amikor én még nem kerestem őt. Luther Márton ezt nevezi gratia praeveniensnek, megelőző kegyelemnek. János apostol pedig éppen ezért buzdítja Isten népét: „Mi szeressük őt, mert ő előbb szeretett minket!” (1Jn 4,19)

Mátészalkai emlékeim közé tartozik a vidék és a városka zsidó lakosságának deportálása. Nem lehetett szabadulni a hosszú sorok látványától, asszonyok, öregek, kisebb-nagyobb gyerekek elcsigázottan vonszolták magukat a marhaszállító tehervagonok felé. Szemükben kétségbeesés, kezükben batyu, s előttük a reménytelen jövő. A vagonok vasrácsai mögül tekintettek kifelé, s a rekkenő hőségben iszonytató zsúfoltságban kapkodtak levegő után. Átéreztük tehetetlenségüket, s a sajátunkat is, hogy nem segíthettünk rajtuk, s szégyelljük is magunkat, hogy a mi népünk földjén, a mi segédletünkkel következett be ez az égbekiáltó gyalázat. Istennek népe mindig közel állt a szívemhez, még akkor is, amikor még nem tudtam, mit jelent az, hogy az üdvösség a zsidók közül támadt.

Ha időrendben később is, emlékeim között ott vannak szülőfalum zsidó családjai: Simon Antal, a Jákob és a Feuer család, akik deportálásuk előtt szépen, tisztességesen eljöttek édesapámhoz, a falu lekipásztorához, s levett kalappal, a kalap szélét morzsolgatva, könnyeiket szemérmesen titkolva, halálba indulásuk előtt elbúcsúztak tőlünk. Velük együtt éreztük, mintha minket vinnének bennük, mégis olyan tehetetlennek éreztük magunkat, akár egy démoni hatalom nyomása alatt. Ha mondtuk is: viszontlátásra, ha dadogva is biztattuk őket: fogunk még találkozni, magunk sem hittünk saját szavainknak. Nem lett viszontlátás egyetleneggel sem. Pedig annyira egy test voltunk velük. Purimkor, annak idején Ahasvérus és Hámán sorsot vetett felettük, és az halált jelzett, de Isten azt jóra gondolta fordítani a zsidó Eszter királynén át. Purim ünnepeik alkalmával nekünk is kijutott az ünnepi tésztából, ame-

soha nem kínálhattuk vissza őket, mert több, mint másfél évezred után a modern Hámán sorsvetése hat millió zsidó életébe került...

A mátészalkai zsinagóga betört ablakai vakon tekintettek a szent város, Jeruzsálem felé. Az udvaron a kidobált templomi kegyeszek: gyertyatartók, csillárok, a tóra megszentelt tekercei heverték szanaszét. Mindig vágytam egy ilyen pergamen tekercsre. Kívántam volna néhány darabot megmenteni belőlük, de nem lehetett. Széttépték, majd felgyújtották őket. Az lett a sorsuk, ami azoknak a tekerceknek, amelyekkel fásliként körülvették az egyik régi, tűzhalálra ítélt zsidó bölcsnek testét. Körülötte álló tanítványai megkérdezték: – Mit láatsz, Mester? – Látom az égő betűket, amint felfelé szállnak az égbe, az Örökkévalóhoz, ahonnan jöttek. A tekercs ég – mondta a lángok közül Rabbi Chánánjah ben Teradjon –, ég a tekercs, de a betűk az ég felé repülnek!

A háború végével, a megmaradt kevés, koncentrációs táborból hazatért zsidók szája nem telt meg nevetéssel, ajkukról hiányzott a víg énekszó. Keserű, szinte közömbös, fásult lényük mint kísértet járt a régi romok között. Egy kórházi látogatásom alkalmával két fiatal „hazatért” zsidó leánnyal találkoztam. Már túl voltak a veszélyen, de még mindig maguk elé néztek. Megkíséreltem meleg szóval vallomásra bírni őket, de csak idegenül pillantottak reám. Mindazok ellenére szerettem volna mondani nekik valamit, amit átélhetnek az Isten szeretetéből, de túl erőtlenek lehettek szavaim, s nem törték át a szögesdrótok, a krematóriumok emlékeit. Csak bűnbánattal írhatom: nem ok nélkül vagyunk felelősek e leányok tompaságáért.